

بررسی تطبیقی شخصیت‌های اصلی دو رمان عاشقانه‌های یونس در شکم ماهی و یک‌شب فاصله از منظر توانمندی آنان در مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی

فاطمه رحمانی فرد*

امین ایزدپناه**

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تطبیقی کنش‌های شخصیت اصلی دو رمان عاشقانه‌های یونس در شکم ماهی نوشته جمشید خانیان و یک‌شب فاصله نوشته جنیفر ای نیلسون، بر اساس انواع مهارت‌های زندگی است. شخصیت اصلی رمان خانیان (سارا) و شخصیت اصلی رمان نیلسون (گرتا)، دو دختران نوجوان ۱۲ ساله هستند که برای عبور از وضعیت‌های بغرنج و شرایط غیرعادی پیرامون خود تلاش می‌کنند. تحلیل محتوای قیاسی هر دو اثر و مقایسه‌ی آن‌ها روشن می‌سازد که همه‌ی مهارت‌های زندگی در شخصیت سارا، در مقایسه با گرتا ضعیف‌تر است و گاه به‌جای همکاری در رفع مشکلات، خود به مشکل بزرگ‌تری برای دیگران تبدیل می‌شود. همچنین کاربرد مهارت‌های زندگی از سوی شخصیت اصلی در اثر خانیان بسامد کمتری نسبت به اثر دیگر دارد. با این‌همه به نظر می‌رسد شخصیت سارا، به دلیل بی‌عیب و نقص بودن و نیز بروز واکنش‌های هیجانی متناسب با سن و شرایطی که در آن قرار دارد تا حدودی واقعی‌تر و ملموس‌تر از گرتا است که همیشه و در هر وضعیتی

* دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه اصفهان، f.rahmanifard375@gmail.com (نویسنده‌ی

مستول)

** استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، aizardpanah@shirazu.ac.ir

تاریخ پذیرش مقاله:

تاریخ دریافت مقاله:

می‌تواند مهارت‌های زندگی را به‌درستی به کار ببرد. باین‌همه هرکدام از دو اثر مخاطب نوجوان را به‌شیوه‌ای متفاوت با زندگی و مسائل آن درگیر ساخته و زمینه توانمند شدن او را فراهم می‌سازند.

واژه‌های کلیدی: جمشید خانیان، جنیفر ای. نیلسون، عاشقانه‌های یونس در شکم ماهی، مهارت‌های زندگی، یک‌شب فاصله.

۱. مقدمه

نویسندگان کودک و نوجوان با آفرینش شخصیت‌هایی که در جریان رخدادهای اثر با حوادث و مشکلات مختلف روبه‌رو شده و دست به کنش‌های موفق یا ناموفق می‌زنند، زمینه‌ای فراهم می‌کنند که مخاطبان‌شان با زندگی و زیروبم‌هایش در موقعیت‌های مختلف درگیر شوند. کودکان و نوجوانان هنگام خواندن داستان با شخصیت‌ها همذات‌پنداری کرده و ناخودآگاه از منظر قهرمان یا ضدقهرمان‌ها به دنیای داستان نگاه می‌کنند، بنابراین با حرکت در کنار آنان، عواطفشان را درک کرده و پیروزی یا شکست را تجربه می‌کنند (خسرونژاد، ۱۳۸۲: ۹۳). ادبیات داستانی و به‌طور مشخص در بحث این نوشتار رمان نوجوان، به‌عنوان منبعی برای تجربه‌ی سرگرمی، لذت خواندن و نیز یادگیری نوجوانان، می‌تواند فراهم‌کننده موقعیت‌های چالش‌برانگیز متنوعی باشد که خواننده در کنار تجربه‌ی خواندن به کشف جهان تازه‌ای برسد و معیارهایی به دست بیاورد که با آن تجربه‌های زندگی را محک بزند (گلشیری، ۱۳۸۰: ۴۵). دوران کودکی و نوجوانی دوره‌ی مناسبی برای تحصیل، تربیت و شکوفایی استعدادهاى فرد است و بدین ترتیب شرایط ارتباط سریع او با دیگران فراهم می‌شود. توانمند شدن کودکان و نوجوانان در انواع مهارت‌های ارتباطی، اجتماعی، روانشناختی و عاطفی به آنان کمک می‌کند در رویارویی با چالش‌ها و مشکلات بهتر عمل کرده و احساس بهتری نسبت به خود و دیگران داشته باشند.

اگرچه سابقه‌ی طرح انواع مهارت‌های زندگی و آموزش آن‌ها طولانی است، ولی شاید نخستین بار این گیلبرت ج. باتوین،^۱ استاد روانشناسی بخش بهداشت عمومی و روان‌پزشکی دانشگاه کُرِنل، بود که در دهه ۱۹۸۰ میلادی، برنامه‌ای جامع را با عنوان «آموزش مهارت‌های زندگی»^۲ معرفی کرد. هدف اصلی این برنامه فراهم ساختن امکان آموزش‌هایی برای پیشگیری و مقاومت در برابر سوء‌مصرف مواد مخدر و الکل در نوجوانان بود. این برنامه که همچنان مورد استفاده است، در پی ارتقاء آگاهی و مهارت‌های لازم برای انتخاب‌های سالم‌تر و زندگی موفق‌تر جوانان است (See, Botvin, 1998 & Botvin & Tortu, 1988). با مطرح شدن اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی به افراد جامعه، سازمان بهداشت جهانی نیز آموزش مهارت‌های زندگی را به‌عنوان طرحی جامع برای پیشگیری و بهبود سطح و کیفیت بهداشت روانی کودکان معرفی کرد. مجموع این مهارت‌های روان‌شناختی، اجتماعی و بین فردی به کودکان و نوجوانان کمک می‌کند بتوانند در موقعیت‌های مختلف و مخاطره‌آمیز به درستی تصمیم بگیرند و با دیگران ارتباطی سالم برقرار کنند.

چنانکه آمد، ادبیات داستانی محملی است برای بازتاب زندگی انسان با همه‌ی فراز و نشیب‌ها، دشواری‌ها و کامیابی‌هایی که شخصیت‌های انسانی با آن روبرو می‌شوند. نوجوانان نیز به‌عنوان مخاطبان ادبیات داستانی و به‌ویژه رمان نوجوان، ضمن خواندن آثار داستانی در معرض تجربه‌ی چالش‌ها و واکنش‌هایی قرار می‌گیرند که شخصیت‌های داستان با آن روبرو می‌شوند و بدین ترتیب جهان ذهنی و مهارت‌های آنان گسترش می‌یابد. مخاطب نوجوان در این آثار با زندگی در شکل روایی‌اش مواجه می‌شود و درگیری‌ها و واکنش‌های عاطفی و شناختی او به رخدادها و کنش‌های شخصیت‌های اثر نوعی فرصت و تجربه یادگیری برایش فراهم می‌سازد؛ این تجربه می‌تواند به رشد خودآگاهی و توانمندی‌های فردی و اجتماعی او کمک می‌کند.

¹ Gilbert Botvin

² Life skills training (LST)

بررسی آثار مختلف ادبیات کودک و نوجوان، از جنبه‌ی فرصت‌هایی که این آثار برای یادگیری و توانمند شدن مخاطبان‌شان در مواجهه با چالش‌ها و موقعیت‌های مختلف زندگی فراهم می‌کنند، می‌تواند به ما در دستیابی به تصویری دقیق‌تر از قابلیت‌های آموزشی این آثار کمک کند. اگرچه تجربه‌ی آموزشی، در مقایسه با تجربه‌ی لذت خواندن، در درجه دوم اهمیت قرار دارد، اما آگاهی از دیگر قابلیت‌های آثار ادبی به ما و مخاطبان نوجوان کمک می‌کند ضمن صحنه گذاردن بر تجربه‌ی لذت ادبیات، امکان‌ها و فرصت‌های غیرمستقیم کسب مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی و اجتماعی این آثار را بشناسیم. از این رو، هدف این پژوهش بررسی شخصیت‌های اصلی دو رمان *عاشقانه‌های یونس* در شکم ماهی جمشید خانیان (۱۳۹۸) و یک‌شب فاصله اثر جنیفر ای. نیلسون^۱ (۱۴۰۰) با توجه به توانمندی آنان در انواع مهارت‌های زندگی است. به دلیل شباهت‌های شخصیت‌های اصلی دو اثر از نظر سن و جنس، قرار گرفتن پی‌درپی آن‌ها در موقعیت‌های خطرناک و چالش‌برانگیز و رفتار و عملکرد آن‌ها در موقعیت‌های پیش‌بینی‌نشده، این دو اثر را می‌توان نمونه‌های خوبی برای مطالعه‌ای تطبیقی، با تمرکز بر مهارت‌های زندگی شخصیت‌های نوجوان به شمار آورد. مبتنی بر این هدف، پرسش‌های اصلی این نوشتار عبارت‌اند از: بررسی شخصیت‌های اصلی دو رمان *عاشقانه‌های یونس* در شکم ماهی و یک‌شب فاصله نشانگر حضور کدام‌یک از انواع مهارت‌های زندگی نزد آنان است؟ و این مهارت‌ها از سوی آنان چگونه در کنش‌هایشان بروز پیدا می‌کند؟

این پژوهش، مطالعه‌ای کیفی است و انتخاب نمونه‌های موردبررسی به شیوه‌ی هدفمند^۲ صورت گرفته است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای انجام شده و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاسی^۳ (Mayring, 2000) صورت گرفته است. واحد تحلیل در نمونه‌ها نیز کل نمونه/اثر بوده است. چون مؤلفه‌های ده‌گانه‌ی مهارت‌های زندگی از پیش مشخص بوده و متن آثار مبتنی بر آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفته‌اند، از این شیوه‌ی تحلیل محتوا استفاده شده است. بدین منظور لازم است نخست تعریف مؤلفه‌ها یا مفاهیم

¹ Jennifer Anne Nielsen

² Purposive

³ Deductive content analysis